

Русана Ліончук,
магістр педагогічної освіти,
Рівненський центр
професійно-технічної освіти
державної служби зайнятості

НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ В СІМ'Ї: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

У статті авторка розкриває зміст поняття «насильство в сім'ї» та характеризує його основні види. Особливу увагу приділяє фізичному та психічному насильству стосовно дітей та їх негативним наслідкам. Аналізує проблему насильства в сім'ї з гендерного погляду.

Rusana Lionchuk

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN: GENDER IMPLICATIONS

The article features the contents of notion "family violence" and characterizes its basic aspects. Special attention is paid to physical and psychological violence with reference to children and their negative results. The problem of family violence is analyzed from the gender perspective.

Насильство – як спосіб застосування фізичної сили, гноблення, утиску, примусового впливу на особистість, а також обмеження можливостей, діяльності, мислення, духовності – реальна перешкода для утвердження прав людини, впровадження гендерної рівності в суспільстві у різних його організаційних структурах. Насильство над дітьми – це одна з найбільш поширених форм порушення прав людини у світі.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Згідно з Законом, це явище має чотири основні форми – фізичну, психологічну, сексуальну й економічну [1].

Фізичне насильство в сім'ї – умисне заподіяння одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі та гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Економічним насильством у сім'ї визнається умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю [1].

Як правило, найбільше страждають від сімейного насильства жінки, діти та люди похилого віку. Вразливість дітей до насильства пояснюється їхньою фізичною, психологічною та соціальною незрілістю, а також залежним (підлеглим) становищем стосовно дорослих, незалежно від того, чи є це батьки, чи опікуни [2, с. 18]. Проблему сімейного насильства над дітьми досліджують такі науковці, як О. Безпалько, Т. Гончарова, Т. Алексєєнко, О. Кочемировська, О. Коломієць, Г. Лактіонова, В. Бондаровська, Ю. Онишко, Н. Максимова, Т. Сафонова та інші.

До найбільш поширених різновидів психологічного насильства над більшістю українських дітей, належать:

- поведження з дітьми як із підлеглими, рабами чи слугами;
- покарання;
- відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства;
- навіювання страху за допомогою розповідей, дій, поглядів;
- використання своїх переваг – росту, розмірів та сили;
- крики;
- погрози покинути дитину;
- погрози розлюбити дитину;
- загроза суворого покарання Богом, судом, міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею;
- приниження;
- використання скарг для тиску на дитину, присоромлення дитини;
- постійне підкреслювання недоліків;
- контролювання, обмеження у спілкуванні, стеження;

- використання дітей у конфліктах між батьками;
- заборона лягати спати або насильне пробудження;
- звинувачення дитини у всіх проблемах;
- «торговельна» поведінка одного з батьків щодо любові до дитини;
- ігнорування;
- критика думок, почуттів, дій;
- відсутність у сім'ї доброзичливої атмосфери (психологічна ізоляція);
- недостатнє забезпечення дитини наглядом та опікою;
- недостатнє задоволення потреб дитини в їжі, одязі, освіті, медичній допомозі за умови, що батьки матеріально спроможні зробити це [2, с. 19].

Сучасне життя все більше ускладнює батькам виконання своїх обов'язків по вихованню дітей. В українських сім'ях все менше часу приділяється дітям, так як батьки багато часу присвячують роботі. Це призводить до погіршення стану відносин між членами сім'ї, втрати контакту з дітьми, що, як наслідок, може перерости в насилля над ними. Якщо в сім'ї немає емоційного зв'язку, батьки можуть виміщати свої проблеми на дітях. У більшості випадків основним агресором у сім'ї є чоловік (батько).

Істотну роль у поширенні насильства в сім'ї, насамперед над жінками, відіграють гендерні стереотипи. Під впливом цих стереотипів, як правило, перебувають насильники-чоловіки, часто жертви насильства та особи, які їх оточують, а іноді й працівники міліції, які за своїм посадовими обов'язками мають втручатись у випадки насильства в сім'ї [2, с. 24].

Чоловіки, котрі чинять насильство в сім'ї, часто схильні підкреслювати значну перевагу чоловічої статі, особливу відповідальність чоловіка за добробут сім'ї, роль годувальника, лише завдяки якому сім'я існує. Це дає їм підстави вимагати від дружини та дітей особливої поваги, виконання всіх примх і забаганок. Навіть у тих випадках, коли немає інших підстав для гордості, його самоповага живиться думкою про те, що він заслуговує на повагу вже тому, що він чоловік. Іноді до цього додається ще бажання бути «крутим хлопцем». У поєднанні ці риси утворюють те, що психологи називають «комплексом мачо». Такий чоловік без коливань вдається до насильства, як тільки йому здається, що поставлено під сумнів його виняткове становище в сім'ї або репутація «крутого хлопця» [2, с. 24].

Багато батьків, проявляючи насильство по відношенню до власних дітей, часто в дитинстві переживали подібне ставлення з боку власних батьків. Досить часто прояви жорстокості до дітей є наслідками алкоголізму, наркоманії батьків, інших негативних соціальних та психологічних явищ.

Найбільш очевидними наслідками насильства над дітьми є тілесні ушкодження. Але, безперечно, значно серйознішими є психологічні наслідки від фізичного насильства, включно з сексуальним. Діти, стосовно яких вчиняється насильство, почуваються приниженими, безсилимими, винними, депресивними, наляканими чи взагалі – ворожими до всього оточуючого. Цей психологічний тиск може стати причиною психосоматичних (мігрень, головний біль), шлункових та інших психологічних розладів (наприклад, нічних кошмарів під час сну, проблем з їжею та ін.). Втрата стабільної життєвої підтримки від родини може сприяти посиленню сторонніх асоціальних впливів зі сторони середовища однолітків. Випадки втеч з дому, дитяча безпритульність часто зустрічаються саме серед дітей, котрі потерпають від насильства. Ці ж діти мають і проблеми з навчанням та шкільним соціумом. Сексуальне використання дітей має сильний деструктивний вплив на дитячу психіку і часто стає вирішальним фактором на шляху дитини до наркотичної чи алкогольної залежності, дитячої проституції. Разом з тим, можливою реакцією дитини може бути зречення рідної матері як особи, що не змогла захистити її від батька. Незалежно від того, чи зречеться дитина свого жорстокого батька, чи навпаки – ідентифікує себе з ним задля збереження самоповаги, здебільшого діти з родин, де регулярно практикується насильство, проявляють неврівноваженість, цинічний погляд на життя та асоціальну поведінку.

Якщо окремим дітям і вдається стримати батька від нападів і насильства щодо них самих, то все ж вони спостерігають сцени знущання над матір'ю, що теж має чимало негативних наслідків. Хлопчики, зокрема, навчаються агресії стосовно жінок. Дівчатка ж мають схильність до девальвації своєї статі. Які можуть бути прагнення у дівчинки, котра уявляє себе в майбутньому в ролі матері, з котрої знущається власний чоловік? Разом з тим, хлопці та дівчата навчаються вирішувати свої особисті проблеми шляхом насильства.

Якщо насильство в родині чиниться регулярно, психологічна напруга є дуже високою, у дітей можуть розвинути такі ж прояви психосоматичних захворювань і психологічні симптоми, що мають місце в побитих осіб. Усвідомлюючи, що їх власна родина відрізняється від родин друзів і знайомих, діти бояться запрошувати друзів додому, а це, в свою чергу, посилює відчуття самотності.

Можна виокремити наступні негативні наслідки вчинення насильства над дітьми:

- 1) діти-жертви в 7 разів частіше зловживають алкоголем або наркотиками;
- 2) діти-жертви в 10 разів частіше здійснюють спроби суїциду;

- 3) діти-жертви складають 60-70% втікачів, 98% дитячої проституції припадає саме на них;
- 4) 60% дітей страждають від проблем харчування;
- 5) 98% дітей страждають від численних особистісних розладів;
- 6) у 85% пацієнтів психіатричних клінік була своя власна історія насильства у дитинстві [3, с. 12].

Як бачимо, в результаті насильства дитина зазнає тяжких травм, що несе згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я. Найбільша шкода завдається хлопчикам, тому що вони найчастіше беруть приклад із своїх батьків і, в майбутньому, у власних родинах поведуться аналогічно жорстоко. Для суспільства небезпечним є й те, що діти, котрі просто спостерігали за насильством у сім'ї, теж переносять цей негативний досвід у власне життя. В такій сім'ї виросте агресор, котрий вважатиме, що людину можна безкарно принижувати, та нормою є піднімати руку на слабшого. Таке виховання сприяє зростанню підліткової злочинності, від якої страждає все суспільство.

Важливою складовою попередження більшості видів насильства є подолання гендерних стереотипів в українському суспільстві. Першими від таких стереотипів повинні звільнитися ті, хто працює у сфері профілактики та боротьби з цим явищем. Лише позбувшись їх, можна об'єктивно і неупереджено ставитися як до жертви насильства, так і до кривдника. Вивільнення суспільної свідомості з полону подібних гендерних стереотипів є необхідною умовою подолання насильства в сім'ї [2, с. 24].

Отже, для запобігання насильства в сім'ї батьки не повинні застосовувати методи виховання, що базуються на почуттях сорому, страху та провини. Особливо це важливо для дітей молодшого шкільного віку. Альтернативою насильству у вихованні повинна бути позитивна педагогіка, заснована на заохоченні, конструктивному вирішенні конфліктів, а також створенні сприятливих умов для самоактуалізації особистості дитини і демократичних відносин між членами родини. Ці умови є важливими для дітей обох статей, оскільки вони сприяють гармонізації міжособистісних стосунків. Гармонійні відносини з близькими та значимими людьми не створюють негативних емоційних зарядів, які необхідно потім розряджати в дитячому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
2. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / [уклад.: А. Запорожцев, А. Лабунь, Д. Заброта, І. Басиста, І. Дроздова, В. Брижик, О. Мусієнко]. – Київ, 2012. – 246 с.
3. Простір без насильства / [уклад.: О. Діхтєвська, І. Миник]. – Миколаїв, 2013. – 78 с.

Вікторія Мазан,

студентка,

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

У статті розглянуто види домашнього насильства над дітьми та проаналізовано його наслідки на індивідуальному та суспільному рівнях.

Victoriia Mazan

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The article outlines the kinds of domestic violence against children and analyzes its effect on the individual and social levels.

Сім'я відіграє важливу роль у житті кожної особистості. Саме у сімейному середовищі закладається майбутня модель поведінки дитини, забезпечується її соціалізація, формуються та задовольняються індивідуальні потреби. Сім'я має забезпечувати гармонійний розвиток дитини та її безпеку, проте досить часто права дитини порушуються, а іноді постає питання про загрозу її життю та здоров'ю.

Сьогодні, коли в незалежній демократичній Україні відбувається розуміння важливості дотримання людських прав і свобод, насильство в сім'ї стає соціально усвідомленою проблемою.

Питанням домашнього насильства у сучасній соціологічній науці приділяється велика увага. Особливе зацікавлення викликають сучасні концепції причин та умов домашнього насильства у дослідженнях окремих вітчизняних та іноземних вчених.

Аналіз цієї проблеми знаходиться в епіцентрі наукових досліджень О. Джужі, В. Гринчака. Різні аспекти досліджуваного явища представлені в наукових працях таких дослідників, як Л. Алексєєва,